

УДК 378.018.8:373.5.011.3-051:81'243]:37.013.75

РОЛЬ АКМЕОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Ангеліна Колісніченко, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри англійської мови та методики її навчання, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0002-2727-5042

E-mail: a.kolisnichenko@udpu.edu.ua

У статті проаналізовано роль акмеологічного підходу у підготовці майбутніх учителів іноземних мов. Досліджено низку аспектів, пов'язаних з розвитком особистих якостей, здібностей, навчальної автономії мотивації майбутніх учителів іноземних мов, також окреслено рекомендації для підвищення якості надання освітніх послуг у закладах вищої освіти. Визначено, що формування професійних компетентностей майбутніх учителів іноземних мов здійснюється завдяки акмеологічному підходу, який закладений у змісті дисциплін освітньої програми для підготовки майбутніх учителів англійської та німецької мов.

Ключові слова: акмеологічний підхід; підготовка майбутніх учителів іноземних мов; німецька мова; англійська мова; освітня програма; заклади вищої освіти; професійні компетентності; зміст освіти; мотивація; саморозвиток.

THE ROLE OF ACMEOLOGICAL APPROACH IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE FOREIGN LANGUAGES TEACHERS IN INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION

Anhelina Kolisnichenko, Candidate of Pedagogical Sciences, Docent, Associate Professor of English and its Methodology Teaching Department, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0002-2727-5042

E-mail: a.kolisnichenko@udpu.edu.ua

The article analyzes the role of the acmeological approach in the future foreign language teacher training by investigating the main aspects that are as follows: study of the future FL teachers' personal qualities and abilities, methods of raising their motivation and developing learner autonomy, opportunities for carrying out scientific research and studying the level of higher education institutions readiness to improve the quality of education. It was determined that the development of personal qualities and abilities, as well as the formation of professional competencies, is carried out as a consequence of the acmeological approach, which is integrated into the content of the educational program disciplines compiled for future teachers of foreign languages (English and German). The impact of various motivation types on the acmeological development of future foreign language teachers is clarified and intrinsic motivation is defined as the one that has the greatest stimulus to study. An overview of the possibilities for involving higher education students in research activities was

carried out, as a result of which it was recommended to involve future teachers of foreign languages more widely in the realization of their scientific potential. A review of the readiness level of higher education institutions to improve the quality of teacher training has shown that there are positive changes that contribute to the effective process of education, but some recommendations have been identified that will intensively contribute to this process.

Keywords: *acmeological approach; future foreign languages teacher training; German language; English language; educational program; institutions of higher education; professional competencies; the content of education; motivation; self-development.*

Професійна підготовка майбутніх учителів у українських закладах вищої освіти перебуває у постійному розвитку, але останнім часом цей розвиток став інтенсивнішим та прискорився. Роль учителів у життєдіяльності суспільства була значно переглянута під час карантинних обмежень, пов'язаних з пандемією. У зв'язку з цим дещо змінились і підходи до їхньої підготовки загалом та до підготовки майбутніх учителів іноземних мов зокрема. Застосування компетентнісного підходу у вищій педагогічній освіті, інтеграція у європейський освітній простір, розробка та впровадження низки концепцій дає можливість констатувати, що Україна готова до змін і прагне підняття рівня якості підготовки фахівців з іноземної мови для роботи у закладах освіти різних рівнів. Варто зазначити, що поряд з компетентнісним підходом широко застосовуються комунікативний та конструктивістський підходи, які є провідними у вищій освіті європейського освітнього простору та мають опосередкований або прямий вплив на роль акмеологічного підходу у підготовці майбутніх учителів іноземних мов у вищій педагогічній освіті.

Професійна підготовка майбутніх учителів іноземних мов ставала об'єктом дослідження багатьох українських науковців: О. Антоненко [1], О. Голотюк [4], С. Гринюк [5], О. Комар [8], Є. Процько [10], А. Роляк [12], Л. Романюк [13], Н. Сулим [14] та ін. У своїх працях дослідники порівнювали українську систему вищої освіти з освітою в інших країнах. Низка досліджень присвячена змісту програм підготовки майбутніх учителів, серед яких нашу увагу привернула монографія колективу науковців «Конструювання змісту навчання іноземних мов на мовному факультеті: теорія і практика», у якій окреслено основні підходи до конструювання змісту навчання іноземних мов на мовному факультеті та змісту методичної підготовки майбутніх учителів англійської мови через призму розроблених викладачами кафедри підручників та навчально-методичних посібників [2, с. 2].

Акмеологічний підхід у педагогічній освіті теж має місце серед наукових інтересів дослідників. До прикладу, Л. Рибалко та ін. у своїй праці «Формування професійної мобільності вчителів: акмеологічний підхід, загальна середня освіта» розкрито сутність і зміст професійної мобільності вчителів та потенційні можливості акмеологічного підходу для її формування та обґрунтували педагогічні умови формування професійної мобільності педагогів у системі методичної роботи школи [11]. Інша науковиця, І. Драч, у статті «Акмеологічний підхід до формування професійної компетентності студентів у вищому навчальному закладі» розглядає проблему формування професійної компетентності випускника вищого навчального закладу з позицій акмеологічного підходу, висвітлює поняття «акмеологія» та «компетентність» та пропонує структуру професійної компетентності випускника вищого навчального закладу. Дослідниця розглядає сутність та вплив акмеологічного підходу у загальному сенсі підготовки фахівця [6]. Вище згадані праці є цінними для

української науки, втім питання підготовки саме майбутніх учителів іноземних мов не достатньо досліджене в науковому просторі.

Завданням нашої праці є дослідити роль акмеологічного підходу у підготовці майбутніх учителів іноземних мов на прикладі освітньої програми Середня освіта (Мова і література (англійська, німецька)). Особливу увагу акцентовано на якості підготовки з фахових дисциплін та другій іноземній мові, тобто німецькій та англійській.

Поняття акмеології є досить глибоко дослідженим та широко висвітленим у науковому просторі як загалом, так і в педагогічній її галузі. В. Вакуленко визначає предмет акмеології вищої педагогічної освіти, у суть якого входять закономірності, умови, фактори і стимули продуктивного функціонування системи педагогічних освітніх закладів; закономірності самореалізації творчих потенціалів основних учасників освітнього процесу; фактори, що сприяють і перешкоджають досягненню найвищих результатів (вершин) в умовах обмежень і розпоряджень, що накладаються на освітні заклади [3, с. 124–133]. Це визначення окреслює акмеологію більш загально, акцентуючи увагу на педагогічній освіті в цілому та ролі закладів вищої освіти у цьому процесі.

Науковці М. Євтух і Т. Скорик у своїй статті «Акмеологічний підхід до становлення професійної успішності майбутнього вчителя» визначають суть акмеологічного підходу у становленні професійної успішності майбутнього вчителя, яка полягає у вивченні особистості як цілісного феномена в єдності її показників: єдність інтелектуального і емоційного її розвитку; її спрямованість на саморозвиток і самоосвіту; мотиваційні чинники досягнення високих результатів професійної діяльності тощо [7, с. 8–13]. Таким чином, науковці окреслюють значення акмеології у контексті підготовки майбутнього вчителя, але не визначаючи певний напрям такої підготовки.

Наш науковий інтерес полягає у дослідженні акмеології у підготовці майбутніх учителів іноземних мов (англійської та німецької). Для дослідження цього питання було обрано такі методи: спостереження, опис, аналіз, узагальнення та опитування. Відштовхуючись від вищезгаданих визначень, є можливість виокремити основні аспекти акмеологічного підходу у контексті нашого дослідження, серед яких вивчення особистих якостей та здібностей майбутніх учителів іноземних мов, способів для підняття їхньої мотивації до навчання, шляхів для розвитку навчальної автономії та самовдосконалення, можливостей до залучення здобувачів вищої освіти до науково-дослідницької діяльності, а також вивчення рівня готовності закладів вищої освіти до підвищення якості надання освітніх послуг для забезпечення реалізації окреслених аспектів.

Перший з аспектів, які було визначено – вивчення особистих якостей та здібностей майбутніх учителів іноземних мов, включає суть професійної придатності. Для визначення професійної придатності ми проаналізували стандарти вчителя початкових класів закладу загальної середньої освіти та вчителя закладу загальної середньої освіти [9]. Загалом, стандарти для підготовки вчителів класифікуються за двома категоріями відповідно до їхньої специфічності. Загальні стандарти описують загальні риси викладання, без деталізації напрямків та дисциплін та визначають громадянську, соціальну, культурну, лідерську і підприємницьку компетентності.

Спеціальні стандарти більш вузького спрямування визначають особливості викладання різних дисциплін та передбачають набуття здобувачами вищої освіти таких професійних компетентностей як мовно-комунікативна, предметно-методична, інформаційно-цифрова, психологічна, емоційно-етична, педагогічне партнерство, інклюзивна, здоров'язбережувальна, проєктувальна, прогностична, організаційна, оцінювально-аналітична, інноваційна, рефлексивна, здатність до навчання впродовж життя. Готуючи майбутніх учителів німецької та англійської мови освітня програма має бути укладена таким чином, аби максимально забезпечити здобувачів вищої освіти можливостями для набуття перерахованих вище компетентностей. Для узгодження спеціальних компетентностей зі змістом освітньої програми «Середня освіта (Мова і література (англійська, німецька))» було проаналізовано перелік дисциплін та їх відповідність зазначеним компетентностям.

Таблиця 1

**Відповідність змісту освітньої програми
професійним компетентностям майбутніх учителів іноземних мов**

Спеціальні компетентності	Дисципліни циклів загальної та професійної підготовки освітньої програми «Середня освіта (Мова і література (англійська і німецька))»
мовно-комунікативна	Українська мова за професійним спрямуванням, Латинська мова, Історія мови, Лексикологія, Практика усного та писемного мовлення, Практична граматики, Практична фонетика, Практичний курс німецької мови, Практична граматики німецької мови, Практична фонетика німецької мови
предметно-методична	Методика навчання іноземної мови, Методика навчання зарубіжної літератури
інформаційно-цифрова	ІК технології в галузі
психологічна	Психологія
емоційно-етична	Історія зарубіжної літератури
педагогічне партнерство	Педагогіка
інклюзивна	Методика навчання іноземної мови
здоров'язбережувальна	Вікова фізіологія, шкільна гігієна з основами медичних знань, Охорона праці та безпека життєдіяльності, Фізичне виховання
проєктувальна	Основи педагогічної майстерності,
прогностична	Педагогіка, Психологія, Основи педагогічної майстерності
організаційна	Методика навчання іноземної мови, Педагогіка
оцінювально-аналітична	Навчальна педагогічна практика, Виробнича педагогічна практика, Методика навчання іноземної мови
інноваційна	Педагогіка, Методика навчання іноземної мови
рефлексивна	Навчальна педагогічна практика
навчання впродовж життя	Методика навчання іноземної мови

За даними у таблиці 1 можна констатувати, що зміст освітньої програми забезпечує майбутніх учителів іноземних мов як англійської так і німецької можливостями для оволодіння необхідними професійними компетентностями, дає змогу для професійного становлення та зростання, демонструючи застосування акмеологічного підходу до укладання програми. Втім є можливості для розширення таких можливостей за рахунок дисциплін вибіркового циклу.

Особисті якості майбутніх учителів іноземних мов розкриваються у процесі навчання та проходження педагогічної практики. Попередньо переважна більшість

здобувачів вищої освіти роблять самооцінку власних якостей, обираючи спеціальність вчителя іноземних мов, та окреслюють свої особисті якості, які мусить мати вчитель вже на етапі написання мотиваційного листа. У подальшому майбутні учителі іноземних мов навчаються використовувати ці якості для здійснення професійної діяльності.

Другим аспектом акмеологічного підходу у підготовці майбутніх учителів іноземних мов є вивчення способів для підняття мотивації до навчання, шляхів для розвитку навчальної автономії та самовдосконалення. Питання підняття мотивації до навчання залежить від стимулів та від типу самої мотивації. Внутрішня мотивація одна з найпотужніших, адже свідчить про власне бажання здобувача вищої освіти до саморозвитку. Зовнішня мотивація менш ефективна, хоча за умови правильно підібраних стимулів теж може дати позитивні результати для успішного навчання. Цей тип мотивації значно залежить від викладача, цікавості до дисципліни, способу її викладання. Варто зазначити, що за умови втрати інтересу до предмету рівень мотивації знижується прямо пропорційно. Для утримання високого рівня зовнішньої мотивації викладач закладу вищої освіти має критично переглядати та оновлювати зміст своєї дисципліни згідно вимог професійних потреб майбутніх учителів іноземних мов та осучаснювати курс у разі потреби.

За усним опитуванням, яке здійснювалось серед здобувачів вищої освіти другого та четвертого курсів у кількості 10 осіб, було з'ясовано, що 90 % опитаних задоволені змістом предметів лінгвістичної підготовки, і лише 50 % оцінили зміст загальної кількості предметів позитивно. Решта 50 % респондентів у деталізованих поясненнях висловили сумнів щодо необхідності вивчення окремих дисциплін або визначили невідповідність змісту дисциплін потребам у їхній майбутній професійній діяльності. Такі результати свідчать про необхідність перегляду змісту окремих дисциплін з метою наповнення відповідними майбутній професії матеріалами.

Для підняття інтеграційної та інструментальної мотивації варто удосконалювати роботу з мобільності студентів, адже реальні можливості можуть сприяти досягненню амбітних цілей навчання за кордоном за обміном чи брати участь у гостьових лекціях провідних фахівців, що транслюються їхньою рідною мовою (англійською чи німецькою). Також значно допомагає навчальна та виробнича практики, де майбутні учителі іноземних мов можуть спостерігати, що саме вони потребуватимуть, коли почнуть свою професійну діяльність.

Аспект вивчення можливостей до залучення здобувачів вищої освіти до науково-дослідницької діяльності сприяє саморозвитку не лише у професійній діяльності, але і у особистісному контексті. Майбутні учителі іноземних мов здійснюють наукову-дослідну діяльність у рамках методичної підготовки. Під час проведення дослідження вони глибше вивчають окремі питання їхньої майбутньої професійної діяльності та розкривають свій науковий потенціал. Переважна частина студентів обирає студентський науковий гурток за темою, яка є для них цікавою, де майбутні учителі іноземних мов мають змогу обговорювати результати своїх досліджень, що позитивно впливає на їхній саморозвиток.

Останній з аспектів, які були визначені у цій статті як акмеологічні, є вивчення рівня готовності закладів вищої освіти до підвищення якості надання освітніх послуг, яка залежить від змістового наповнення освітньої програми майбутнього вчителя іноземних мов у закладі освіти. Існують суперечності щодо професійної підготовки

вчителя, одні освітяни вважають, що варто охоплювати широкий напрям, тому наголошують на необхідності вивчення значної кількості дисциплін суспільного чи мистецького спрямування. Інші є прибічниками гнучкості та специфічності в освіті. Більш прогресивні освітяни наголошують на зміні форм подачі матеріалів та інформації, вважаючи традиційні лекції застарілою формою навчання. Проте про повне вилучення лекцій з навчального процесу не йдеться, пропонується видозмінена форма, спрямована на практичне застосування тих знань, що можуть здобуватися самостійно, тобто інтерактивна лекція. Значну кількість пояснень пропонується здійснювати за допомогою цифрових технологій, записуючи відеоматеріали та розміщуючи їх на освітніх платформах закладів вищої освіти. Зміни годин, відведених для лекцій, дають змогу заощадити додатковий час для проведення практичних та семінарських занять, які дають змогу отримати практичні та професійні вміння, а також працюючи з лекційними матеріалами, є можливість стимулювати майбутніх учителів іноземних мов до розвитку їхньої навчальної автономії. Важливим фактором є професійність професорсько-викладацького складу та відповідність викладачів ліцензійним вимогам. Зазначені рекомендації сприятимуть підвищенню якості освіти майбутніх учителів іноземних мов у закладах вищої освіти та позитивно впливатимуть на їхнє становлення та професійний розвиток.

Важливим фактором якості підготовки майбутніх учителів іноземних мов у сучасних умовах є організація ефективного дистанційного навчання. Існує необхідність створення належних умов для можливості онлайн навчання шляхом використання цифрових технологій. Доступність до навчання онлайн відкриває можливості не лише для безперервного навчання у разі потреби, але й для інклюзивного навчання. Одне з першочергових завдань для викладачів є вивчати нові можливості для широкого використання онлайн-ресурсів для ефективного здійснення навчального процесу.

У ході аналізу аспектів акмеологічного підходу у підготовці майбутніх учителів іноземних мов визначено, що його роль значна та є рушійною для становлення майбутніх фахівців. Визначено, що особисті якості та здібності майбутніх учителів іноземних мов завдяки акмеологічному підходу розкриваються та удосконалюються у здобувачів вищої освіти протягом навчання у процесі оволодіння ними загальних та професійних компетентностей. З'ясовано вплив різних типів мотивації на акмеологічний розвиток майбутніх учителів іноземних мов та визначено внутрішню мотивацію як таку, що має найбільший стимул до навчання. Внаслідок огляду можливостей щодо залучення здобувачів вищої освіти до науково-дослідницької діяльності було рекомендовано ширше залучати майбутніх учителів іноземних мов до реалізації їхнього наукового потенціалу. Огляд рівня готовності закладів вищої освіти до підвищення якості надання освітніх послуг показав, що є позитивні зміни, які сприяють ефективній професійній підготовці, але визначено ряд рекомендацій, що більш інтенсивно сприятимуть цьому процесу.

Подальше вивчення наукової проблеми може розкрити поняття акмеології у педагогічній освіті майбутніх учителів англійської, німецької та інших іноземних мов у ширшому сенсі. Наукові розвідки можуть здійснюватися за такими напрямками: роль акмеологічного підходу у безперервній освіті учителів іноземних мов; акмеологічний аспект професійної підготовки магістрів іншомовних спеціальностей в ЗВО; вплив акмеологічного підходу на формування стійкої мотивації до навчання у майбутніх

учителів іноземних мов, урахування акмеологічного підходу при укладанні змісту освітніх компонентів для професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антоненко О. В. Підготовка вчителів іноземних мов у Чеській республіці у світлі реформування вищої освіти Європи. *Педагогічний альманах*. 2014. Вип. 24. С. 91–96.
2. Бевз О. П., Бондарук Я. В., Гембарук А. С. [та ін.]. Конструювання змісту навчання іноземних мов на мовному факультеті: теорія і практика: монографія. Умань: Візаві, 2020. 288 с.
3. Вакулєнко В. Педагогічна акмеологія: досягнення і проблеми. *Філософія освіти*. 2006. № 3(5). С. 124–133. URL: <http://www.philosophy.ua/lib/8vakulenko-fo-3-5-2006.pdf>.
4. Голотюк О. В. Підготовка вчителів іноземних мов в університетах Франції: автореф. дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.04. Одеса, 2007. 20 с.
5. Гринюк С. П. Професійна підготовка майбутніх вчителів іноземних мов в університетах Фінляндії: автореф. дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.04. Київ, 2013. 20 с.
6. Драч І. І. Акмеологічний підхід до формування професійної компетентності студентів у вищому навчальному закладі. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/metod_upr_osvit/v_2/8.pdf.
7. Євтух М., Скорик Т. Акмеологічний підхід до становлення професійної успішності майбутнього вчителя. *Серія: педагогічні науки*. 2020. Вип. 7(163). С. 8–13. URL: [https://lib.iitta.gov.ua/720423/1/visnik_163\(7\)-8-13.pdf](https://lib.iitta.gov.ua/720423/1/visnik_163(7)-8-13.pdf).
8. Затвердили професійний стандарт учителя – документ. URL: <https://nus.org.ua/news/zatverdyly-try-profesijni-standart-vchytelya-dokument/>
9. Комар О. С. Організаційно-педагогічні засади неперервної освіти вчителів англійської мови в країнах Європейського Союзу: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Умань, 2019. 509 с.
10. Процько Є. С. Професійна підготовка вчителів англійської мови в Бельгії: автореф. дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.04. Кіровоград, 2016. 20 с.
11. Рибалко Л. С., Черновол-Ткаченко Р. І., Горбачова І. І. Формування професійної мобільності вчителів: акмеологічний підхід, загальна середня освіта. Харків: Основа. Бібліотека журналу «Управління школою». 2019. Вип. 6(197). URL: <http://surl.li/dgrfq>.
12. Роляк А. О. Професійна підготовка вчителів у вищих навчальних закладах Данії: дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.04. Київ, 2011. 290 с.
13. Романюк Л. П. Вивчення поширених розладів навчання майбутніми вчителями іноземних мов в Ізраїлі. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2012. Вип. 29. С. 455–459.
14. Сулим Н. В. Нормативно-правове регулювання підготовки майбутніх вчителів англійської мови у вищих навчальних закладах Англії та Шотландії. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2013. Вип. 27. С. 202–205.

REFERENCES

1. Antonenko, O. V. (2014). Pidhotovka vchyteliv inozemnykh mov u Cheskii respublitsi u svitli reformuvannia vyshchoi osvity Yevropy. *Pedahohichnyi almanakh, Vol. 24, 91–96* [in Ukrainian].
2. Bevez, O. P., Bondaruk, Ya. V., Hembaruk, A. S. et al. (2020). Konstruiuvannia zmistu navchannia inozemnykh mov na movnomu fakulteti: teoriia i praktyka. Uman: Vizavi [in Ukrainian].
3. Vakulenko, V. (2006). Pedahohichna akmeolohiia: dosiahnennia i problemy. *Filosofia osvity, 3(5), 124–133*. URL: <http://www.philosophy.ua/lib/8vakulenko-fo-3-5-2006.pdf> [in Ukrainian].
4. Holotiuk, O. V. (2007). Pidhotovka vchyteliv inozemnykh mov v universytetakh Frantsii. *Extended abstract of candidate's thesis*. Odesa [in Ukrainian].
5. Hryniuk, S. P. (2013). Profesiina pidhotovka maibutnikh vchyteliv inozemnykh mov v universytetakh Finliandii. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
6. Drach, I. I. Akmeolohichnyi pidkhid do formuvannia profesiinoi kompetentnosti studentiv u vyshchomu navchalnomu zakladi. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/metod_upr_osvit/v_2/8.pdf [in Ukrainian].
7. Yevtukh, M., Skoryk, T. (2020). Akmeolohichnyi pidkhid do stanovlennia profesiinoi uspishnosti maibutnoho vchytelia. *Seriia: pedahohichni nauky, Issue 7(163), 8–13*. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/>

- 720423/1/visnik_163(7)-8-13.pdf [in Ukrainian].
8. Zatverdylu profesiyni standart uchytelia – dokument. (2020). URL: <https://nus.org.ua/news/zatverdylu-try-profesijni-standart-vchytelya-dokument/> [in Ukrainian].
  9. Komar, O. S. (2019). Orhanizatsiino-pedahohichni zasady neperervnoi osvity vchyteliv anhliiskoi movy v krainakh Yevropeiskoho Soiuzu. *Doctor's thesis*. Uman.
  10. Protsko, Ye. S. (2016). Profesiina pidhotovka vchyteliv anhliiskoi movy v Belhii. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kirovohrad [in Ukrainian].
  11. Rybalko, L. S., Chernovol-Tkachenko R. I., Horbachova I. I. (2019). Formuvannia profesiinoi mobilnosti vchyteliv: akmeolohichni pidkhid, zahalna serednia osvita. Kharkiv. *Osnova. Biblioteka zhurnalu «Upravlinnia shkoloiu»*, Vol. 6(197). URL: <http://surl.li/dgrfq> [in Ukrainian].
  12. Roliak, A. O. (2011). Profesiina pidhotovka vchyteliv u vyshchykh navchalnykh zakladakh Danii. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
  13. Romaniuk, L. P. (2012). Vyvchennia poshyrenykh rozladiv navchannia maibutnimy vchyteliamy inozemnykh mov v Izraili. *Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia u pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy*, Vol. 29, 455–459 [in Ukrainian].
  14. Sulym, N. V. (2013). Normatyvno-pravove rehuliuвання pidhotovky maibutnikh vchyteliv anhliiskoi movy u vyshchykh navchalnykh zakladakh Anhlii ta Shotlandii. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pedahohika. Sotsialna robota*, Vol. 27, 202–205 [in Ukrainian].